

הרב ישעי' שלאמאביץ

ר"מ בביהמ"ד דחסידי באבוב
אנטווערפען יצ"ו
בעהמח"ס אבני שוהם

בענין אם קריאת פרשת זכור הוא מן התורה

בראשונים, דהתוס' בברכות (דף י"ג ע"א בד"ה בלשון הקודש) ובמגילה (י"ז ע"ב בד"ה כל התורה) כתבו דקריאת פרשת זכור דאורייתא, וכ"כ הרא"ש בברכות (מ"ז ע"ב), וכ"כ עוד הרבה מקמאי, ולדבריהם המצוה מן התורה היא לקרות פרשת עמלק, אלא שדנו הפוסקים אם צריך עשרה וספר תורה מן התורה או לא.

דעת הרמב"ן

(ג) אולם הרמב"ן (עה"ת בס"פ כי תצא דברים כ"ה י"ז) כתב: לא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בצבור וכו', והנכון בעיני שהוא לומר, שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו רשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו, ע"כ.

ומבואר דמתחלה פירש שהמצוה היא לקרות הפרשה בצבור, והיינו כדעת בעל תרומת הדשן דמצותו מן התורה לקרותה בצבור, ובסוף הסיק הרמב"ן שהמצוה מן התורה היא לספר זה לבנינו ולדורותינו וכו', והיינו שאין זה מצות קריאה כלל, אלא לספר בדרך סיפור בעלמא, דומה למצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח, ואין צריך מן התורה לקרות הפרשה של עמלק הכתובה בתורה, וכל עיקר הקריאה בפרשה זו ומתוך ספר תורה ובצבור אין זה אלא מתקנת חכמים ולא מה"ת, ומה"ת די שנספר לבנינו מעשה עמלק ורשעותו.

הקריאה אינה מהתורה

(ד) ומדברי הר"ש משאנץ והראב"ד

ראיית התרומת הדשן

(א) המגן אברהם (בהקדמתו לסימן תרפה) הביא בקיצור את דברי שו"ת תרומת הדשן (סימן קח) שנשאל, בני הישועים שאין להם מנין בעיר, ורצונם ללכת אל הקהילות הסמוכות להם לימי הפורים, כדי לשמוע מקרא מגילה בצבור. צריכין לזוהר שיקדימו ביאתם גם לשבת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים, או לאו. והשיב, דאדרבה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור ממקרא מגילה, אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחות מפניה, מכל מקום לדעת רוב הפוסקים היא נקראת ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור.

כתב האשרי פרק שלשה שאכלו, דעשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה לא תעשה דלעולם בהם תעבודו, להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. וא"כ צריך לזוהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהירי בהכי.

[והמגן אברהם מיישב את מנהג העולם, דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דוקא בשבת זה, אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבה"כ, וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, כמ"ש הלבוש, וא"כ כששומע בפורים פרשת זכור ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא ידי חובתו].

שימות הראשונים

(ב) הנה, בעיקר דינא דקריאת פרשת זכור אי חיובה מן התורה או לא, יש בזה מחלוקת

היות וקריאת פרשת זכור היא לפי דעתם של רוב הפוסקים מדאורייתא, לפיכך יש משום הידור מצוה בקריאתה בבית המדרש ברוב עם. וכיוצא בזה כתב המ"ב בשעה"צ (בסי' תרפ"ז סק"י) לענין מקרא מגילה, דאף מי שיש לו מנין קבוע בביתו כל השנה, צריך לילך לבית הכנסת משום פרסומי ניסא, וה"נ דכוותיה.

מנלן דבעינן עשרה

(ו) כמה מהאחרונים תמהו בדברי הרא"ש דמוכח דסבירא ליה דקריאת פרשת זכור בציבור הוי מדאורייתא, דמנין לו זה, דנהי דקריאת פרשת זכור הוי דאורייתא, אבל מנין לו דבעינן עשרה. וכך תמה גם בשער הציון (סימן תרפה ס"ק ה') "דאף דהמגן אברהם הביא בשם תרומת הדשן דהרא"ש כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה, איני יודע שום מקור לזה, והאי דר' אליעזר שחרר עבדו הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצות עשה דאורייתא, ורבנן תקנו לקרותה בצבור. ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן, וצריך עיון".

ברם, יש למצא לזה פתר בדברי הרמב"ן (דברים פרק כה יז) בפסוק: זכור את אשר עשה לך עמלק, שכתב: כבר הזכרתי (לעיל כד ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחוקתי פרשה א ג), יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכתת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור. שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו. - הרי דמבואר לכאורה טעם חובת הקריאה בציבור.

חובת הנקמה מוטלת על הציבור

(ז) ובקרבן אורה (מסכת ברכות פרק קמא) העיר גם כן בזה, והביא שם תחילה את דעת

(בפירושים על התורה כהנים ר"פ בחוקתי פיסקא ג') נראה נמי דסברי דאין המצוה מה"ת לקרות פרשת עמלק, דהנה בת"כ שם דריש קראי דזכור את יום השבת לקדשו, וזכור את אשר הקצפת, וזכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים, וזכור את אשר עשה לך עמלק, דבכולהו הכוונה שתהא שונה בפיך הלכות מגילה ע"ש.

ולפ"ז לא קאי קרא דזכור אקריאת פרשת זכור כלל, ומשמע לפ"ז דקריאת הפרשה אינה מן התורה, ומה"ת יוצא בכל ענין ששונה אם יש בו זכר עמלק, ואפילו אם שונה הלכות מגילה, ורבנן הוא דתקנו שיקרא את הפרשה דמעשה עמלק בספר תורה ובצבור.

ובספר עמק ברכה (בענין פרשת זכור, עמוד מ"ח) כתב דמדברי הרמב"ם (בפ"ה מהלכות מלכים ה"ה) נמי משמע דס"ל דמצוה דאורייתא של זכירת מעשה עמלק, היא לזכור מעשי עמלק הרעים, והיא מצוה תמידית דומיא דשאר זכירות, אלא שחכמים תיקנוהו כמו שתקנו שאר דיני קריאה בתורה, והרמב"ם כתב דין קריאת הפרשה דפרשת זכור בהלכות תפלה (בפי"ג), בכלל סדר הקריאות של כל השנה ע"ש. ובשו"ע (סי' תרפ"ה ס"ז) כתב בשם י"א שפרשת זכור חייבים לקרותה מדאורייתא, והיינו כדעת התוס' והרא"ש ושאר הפוסקים, דקריאת הפרשה היא מדאורייתא וכמו שנתבאר.

מעשה רב

(ה) ובענין זה, אי קריאת פרשת זכור הוי דאורייתא ובציבור, עיין בספר החפץ חיים חייו ופעליו (ח"ג עמוד תתקכ"ד) שהביא עובדא מבעל החפץ חיים זצ"ל, שבחורף שנת תרע"ג התפלל החפץ חיים ביחד עם תלמידי הישיבה במשך זמן רב בבית פרטי, כיון שבנייתה מחדש של הישיבה טרם הושלמה אז, אך בפרשת זכור הלך להתפלל בבית המדרש, מששאלוהו לסיבה, היתה תשובתו,

אלא שכתב שמנהג ישראל לקרות בספר תורה פעם אחת בשנה ויוצאין בכך מצוה זו באופן דמעיקר החיוב מדאורייתא אין צריך לקרות פרשה זו בספר תורה דוקא ויוצאין בזכירה בפה בעלמא. ומתקנת חכמים היא לקרות פרשה זו בספר תורה בציבור פעם אחת בשנה. ובזה קובעין א"ע לצאת ידי חובת מצוה זו.

מנלן דבעינן עשרה וספר תורה כשר

(ח) וכן בבנין שלמה (הלכות תפילין סימן ז) האריך לטעון דזה, כשהוא דן שם בענין דין כתיבת ספר תורה לשמה, וז"ל: ראוי לחקור לענין מה לסתפקי הפוסקים ז"ל אי עיבוד וכתיבה לשמה הוא מה"ת או מדרבנן, דמ"נ לענין לקרות בו ביחיד, הא כבר כתבו הרמב"ם והמרדכי דמותר אף שלא נכתב לשמה, ואי לקרות בו בציבור הא כל עיקר מצות קריאה בציבור אינה מה"ת, דהא כל עצמו של הקריאה בספר תורה בציבור בשני ובחמישי ובשבתות ובמועדים ור"ח אינו רק תקנה הנביאים ותקנת עזרא, וכמו שכתב המג"א בריש הלכות קה"ת. ודוחק לומר דכל הפסולים לא נאמר רק לענין פרשת זכור דהיא דאורייתא. ועוד בפרשת זכור גופא לא מצינו דצריך לקרותה בספר תורה בציבור, דנהי דצריך זכירה מתוך הכתוב, מכל מקום מנ"ל דבעי ספר תורה לזה, ונ"ל דבעי עשרה.

ובאמת שיש לתמוה הרבה על לשון התרומות הדשן (סי' ק"ח) שכתב שם וז"ל, יראה דצריך טפי שישמע פרשת זכור בציבור ממקרא מגילה, דהרי מקרא מגילה לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב האשר"י בפרק שלשה שאכלו דעשה דאורייתא לקרותן בעשרה ודוחה ל"ת דלעולם בהם תעבודו, ולהכי שחרר רבי אליעזר עבדו והשלימו לעשרה עכ"ל.

והדברים מתמיהין, דליתא כן ברא"ש כלל, ואדרבה משיגרת לשונו משמע שם דקריאה בעשרה הוא וודאי מדרבנן, רק דעצם

הרמב"ם שלא מנה במנין המצות אלא זכירה דיום השבת וזכירה דמעשה עמלק, ולא ביאר בדבריו אימתי הוא זמן זכירת מעשה עמלק. והביא גם שיש מהראשונים שאמרו דהמצוה לזכור בכל יום, ויש אומרים דעיקר המצוה לקרותה בציבור. וכתב דלדעה זו יש להבין דמאי שנא זכירה זו דמצותה בציבור משאר הזכירות. ותירץ, דכיון דכוונת הזכירה היא לנקום נקמת ה' מאת החטאים האלה, וזה דבר המוטל על הציבור הוא.

[אלא דהקשה על זה, דלפי זה דעיקר המצוה הוא בציבור, א"כ למה לן קרא דלא תשכח (במגילה דף י"ח א') לאורוויי דזכור בפה הוא, כיון דעיקר המצוה הוא בציבור, א"כ איך מצינן למימר דבהרהור הוא. וכי שייך לומר דהציבור יהרהרו. מזה נראה דהחיוב הוא על כל יחיד. ואפילו לפי מאי דמשמע במגילה (דף הנ"ל) דזכירה זו בספר היא מקרא דכתיב זאת זכרון בספר, ג"כ אין להוכיח דדווקא בציבור הוא, דמגילה תוכיח, דכל יחיד ויחיד חייב].

וכך כתב המהר"ם שיק (תרי"ג מצות, מצוה תר"ה) דכיון דתכלית הזכירה היא המחיה והמלחמה עם עמלק, וזוהי חובת הציבור, לכן גם חובת הקריאה היא בציבור.

והוא תמה שם (מצוה תר"ד) עוד בענין זה, דנהי דקריאה בעינן דנפקא לן דזכור בפה, אבל מנלן דבעינן בספר תורה כשר, דהרי כמה זכירות מנו מוני המצות שהם מה"ת ולא בעי ספר תורה, ומאי שנא זכירת עמלק. ולכאורה נראה הטעם, דכל דברים שנאמרו בכתב אי אתה רשאי לאומרה בעל פה. אבל עדיין קשה בספר תורה חסר. אעפ"י פסיל, מכל מקום לא מקרי בעל פה.

ובשו"ת תורת חסד (סימן לז) גם כן טען כן, שכל הראשונים לא הזכירו כלל שצריך לקרות זה בספר תורה ובציבור, וכנראה שאין זה מעיקר המצוה מדאורייתא. ובספר החינוך ג"כ כתב שמעיקר המצוה רק לזכור הענין,

כיון שצריך לקרותה בתוך ספר תורה דוקא, וקי"ל דבעינן לשון הקודש או יונית, ויונית לא שכיח ונאבד, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין [פ"א הל' י"ט]. אלא דבתוס' בר"פ היה קורא שהקשו ג"כ כמו בשמעתין ותירצו לחד שינויא דנפ"מ לפרשת זכור, וא"כ משמע איפכא דלא בעינן ספר תורה.

מגלן שחובת הקריאה היא בכל שנה

(י) בשו"ת תורת חסד (סימן לז) הרבה לתמוה בכל האי ענינא דקריאת "פרשת זכור", ובתוך דבריו הזכיר גם את התמיהות הנ"ל, ונציג בזה את חלק מתוכן דבריו, הגם שיש בתוך דבריו הערות שכבר הוזכרו.

על עיקר החיוב דקריאת פרשת זכור דמשמע מדברי הפוסקים דהוי חיוב מדאורייתא לקרותו בכל שנה, תמה, זו מניין לנו, דנהי דעצם חיוב הקריאה היא מהתורה, מכל מקום מגלן מדאורייתא הך שיעורא שצריך לקרותו בכל שנה, ודילמא סגי ליה בפעם אחת בשבוע או שיעור אחר. ובספר החינוך (מצוה תר"ג) כתב שמצוה זו אין בה זמן קבוע בשנה כו' רק שלא תשכח שנאתו מלבבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או פעם אחת בשתי שנים או בשלש שנים, עכ"ל. הרי מבואר מדבריו דאין צריך מדאורייתא לזכור בכל שנה דוקא.

ואמנם מדברי הרא"ש (בפ"ז דברכות סימן כ"י) גבי עובדא דרבי אליעזר ששיחרר עבדו להשלימו לעשרה, מוכח דהוי חיוב בכל שנה, שכתב שם בתוך דבריו: "ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מהתורה אפ"ה דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מהתורה דמשמע דבכל ענין איירי".

ומשמע מדבריו דאי הוה מיירי בפרשת זכור דאורייתא הוה ניחא לומר דהעשה דאורייתא דוחה לעשה דיחיד, ואי נימא

הקריאה הוא דאורייתא, דכ' שם מדשחרר רבי אליעזר עבדו שמעינן דעשה דרבים דרבנן דוחה לעשה דיחיד מה"ת, דהא השמיעה דקדיש וברכו עיקרו דרבנן ואעפ"כ שחרר, דדוחק לומר דשחרר בשביל פרשת זכור דמצוותו דאורייתא, ע"כ דברי הרא"ש. ומדכ' דהתם עיקרו מדרבנן, משמע דאלו פרשת זכור אינו ראי' לעיקר דרבנן, דדחי דפי' זכור עיקרו מיהת דאורייתא, כן משמע שם מדבריו ז"ל. וכן בתוס' לא הוזכר מזה דצריך לעשרה מה"ת לפרשת זכור ולכן דברי התרומות הדשן צלע"ג.

הוכחת הפני יהושע

(ט) בפני יהושע (מגילה יז, ב) גם כן העיר בזה וכתב, באתי לדון בדבר החדש, דכיון דפרשת זכור הוי דאורייתא צריך לקרותו בלשון הקודש דוקא, דדוקא לענין ק"ש כתבו התוספות דהלכה כחכמים, משום דכתיב שמע בכל לשון, מה שאין כן בפרשת זכור כיון דלשיטת התוס' תליא מילתא בפלוגתא אי כל התורה בלשון הקודש נאמרה או בכל לשון, א"כ ממילא אית לן למימר דלכו"ע כל התורה בלשון הקודש נאמרה, מהטעם דמשה ודאי בלשון הקודש אמר לישראל כדמוכח בכמה דוכתי. ומה שהוצרכתי להביא ראיה על זה לענין פרשת זכור, אע"ג דבלא"ה קי"ל כרשב"ג לעיל בפ"ק דספרים נמי אינן נכתבין אלא בלשון הקודש או יונית, מכל מקום נפקא מיניה לענין יונית בפרשת זכור, ועוד דלא ברירא לי הך מילתא אי חייב לקרות פרשת זכור דוקא בתוך ספר תורה או אפילו מתוך החומשים בעלמא, כדמשמע מלשון השו"ע או"ח (סימן תרפ"ה), או אפילו בעל פה.

מיהו מלשון התוספות כאן דקשיא להו מעיקרא מאי נפקא מיניה, ולא ניחא להו לפרש דנפ"מ לענין פרשת זכור גופא דהוי מדאורייתא, וא"כ משמע לכאורה דבלא"ה פשיטא להו דפרשת זכור בלשון הקודש דוקא

הוא שהכתוב מסר זה לחכמים להזכיר מעשה עמלק בעוד שלא יבא לכלל שכחה, כדכתיב לא תשכח, וחכמים שיערו כן שצריך להזכיר בכל שנה וממילא הווי זה מדאורייתא.

אמאי לא מברכין ברכת המצות בפרשת זכור

יב) האחרונים נתנו את ליבם לדון אמאי לא מברכין ברכת המצות על קריאת פרשת זכור שהיא מ"ע מה"ת לרוב שיטות. ואפילו אי לא הווי אלא מדרבנן נמי קשה. ובכף החיים (סימן תרפ"ה סקכ"ט) הביא בשם היפה ללב (ח"ג אות ג') שכתב הטעם, שאין מברכין על מ"ע זו לפי שעל השחתה אין מברכין, ואפילו השחתה דאוה"ע, מדחזינן דאמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה.

ושו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן פא) העיר על דבריו, דהא באמת ישראל אמרו שירה על טביעת מצרים, רק למלאכי השרת הוא דאמר שלא לומר שירה.

ולכן תירץ, שאין מברכין על זה, לפי שאין לה זמן מוגבל לזכירה זו, והמצוה היא לזכור זאת תמיד, ולדעת קצת שיטות צריך להזכיר זאת בכל יום, דהזכירה היא כדי שלא ישכח, וכיון דאינו מוגבל לו הזמן של זכירה זו, אלא בכל שעה צריך לזכור, לא תקנו עלה ברכה, כהרבה מצות שזמנן בכל שעה ואין מברכין עליהם.

ועוד י"ל לפמ"ש בשו"ע או"ח (סי' רל"ט) דאין מברכין על ק"ש שעל המטה, ובשו"ת הרשב"ש (סי' קע"ד) כתב הטעם דלכך אין מברכין לפי שאינה למצוה אלא להגן, ולפיכך תלמיד חכם פטור מלקראותה. ובתוס' חולין (ק"ה א' ד"ה מים) ורמב"ם (פ"א מברכות ה"ד) כתבו שאין מברכין על נטילת ידים באחרונה מפני שלא חייבו אלא מפני הסכנה, ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם, וא"כ במחייית עמלק נמי שנצטוונו מפני שנפלו עלינו והם סכנה לנו אין לברך.

דמדאורייתא אין חיוב לקרות פרשת זכור בכל שנה ואין לה זמן קבוע כלל א"כ אכתי למה שיחרר רבי אליעזר עבדו להשלימו לעשרה בעת ההיא, והיה לו להמתין על זמן אחר שיהיו מצויין שם עשרה, וע"כ דמשום המצוה דרבנן לקרות פרשת זכור בעת ההיא מש"ה שיחרר עבדו לזכות במצוה דרבנן.

זמן השכחה הוא י"ב חודש

יא) והגאון רבי ישעי' פיק בספרו מיני תרגומא כתב לפרש בקרא דפרשת זכור, דכתיב זכור כו' לא תשכח, דשיעור שכחה הוא י"ב חדש, משום דאמרינן בברכות (נ"ח ע"ב) אין המת משתכח מן הלב עד לאחר י"ב חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. ולכן חיוב הקריאה היא בכל שנה ושנה.

ובשו"ת תורת חסד שם כתב דדבריו אלו אינם רק סמך בעלמא, דמאי שיאטיה הכא לשיעור שכחה דאבל על המת דהווי לאחר י"ב חודש, דגם התם לענין שישתכח אבילות של המת ג"כ יש חילוקים בזה, דהא בפ"ק דמ"ק (ח רע"ב) גבי הא דאין מספדין קודם לרגל ל' יום, אמר שמואל התם דטעמא לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום, ולכאורה זהו קצת סתירה להך דברכות הנ"ל, דאין המת משתכח מן הלב עד לאחר י"ב חודש. וע"כ לחלק בזה דאף דאחר ל' יום ג"כ משתכח אבילות מן הלב מכל מקום אינו משתכח לגמרי עד לאחר י"ב חודש, ומכל מקום לא פסיקא הך מילתא למילף מכאן לעלמא למינקט זה לכללא דגדר השכחה הוא י"ב חודש. ולענין שכחת לימודו תניא (באדר"נ פכ"ד) ישב ששה חדשים ואינו חוזר כו' אומר על טמא טהור כו', ישב י"ב חודש ולא חזר נמצא מחליף חכמים כו'. י"ח חדש ולא חזר נמצא משכח ראשי פרקים. ועל כל פנים לא מצינו שיהיה גבול השכחה בהחלט בזמן י"ב חודש עד שנאמר בכאן שנתפרש בכתוב השיעור י"ב חודש.

ולכן כתב, שיסוד החיוב כל שנה ושנה,

מקום לא רק את עצמו מציל מסכנה אלא מציל אחרים וודאי איכא מצוה רבה.

החתם סופר (בשו"ת סימן ע"ט) מחלק באופן אחר בין מים אחרונים למעקה, דהואיל ומצות שמירת עצמו נכללת בכלל מצות עשה של ונשמרתם מאד לנפשותיכם מכל דבר שיוכל לבא ע"י לשום נזק, ונטילת מים אחרונים ג"כ בכלל שאר ענינים שמחוייב להתרחק מכל דבר המביא נזק, ומצוה זו היא תמידית בכל עת ובכל רגע ולא שייך לברך על מצוה הנוהגת כל היום. אבל עשיית מעקה דהיא מצוה לשמור את חבריו שלא ינזק אפילו באופן שאין חשש שיפול הוא עצמו ממנו, כגון שבעל הבית מורגל ויודע שיש שם בור וכדומה באופנים אחרים שאין חששא מצד עצמו, הטילה התורה החיוב לעשות מעקה שלא יפול הנופל הבא לביתו, ומצוה זו לשמור אחרים לא שייך לומר שהיא מצוה תמידית, דעל גופו כתיב ונשמרתם, והוא בכל עת, אבל על חבריו אינו מחייב אלא כשיזדמן במקרה שרואה את חבריו טובע בנהר ומצוה זו להצילו, וגם זה דרשינן מהפסוק ולא תעמוד על גם רעך, אבל לשמור אותו לא הוי מצות עשה אלא ע"י עשיית מעקה בביתו, על כן שפיר מברך.

מדוע לא חיישינן לשמא יעבירנו

(טו) האחרונים כתבו לדון בהרחבה, דכיון שיש חיוב מדאורייתא על כל אחד ואחד לקרות פרשת זכור, מ"ט לא חששו שמא יעבירנה ד' אמות ברה"ר, וכמו שגזרו במגילה שאין קוראין בשבת מהאי טעמא כיון דהכל חייבין בקריאת המגילה ואין הכל בקיאין, גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל חכם ללמוד ויעבירנה ד"א ברה"ר.

והנה לענין קריאת התורה בכל שבת הטעם דלא חיישינן שמא ילך אצל בקי ללמוד ויעבירנה ד"א ברה"ר, כתב התוס' יו"ט (בפ"א דמגילה משנה ב') משום דהקורא צריך לסדר

מאי טעמא מברכין על מצות מעקה

(יג) ובעצם האי דינא, שאין מברכין על דבר הבא להציל מסכנה, הנה הרמב"ם (הלכות ברכות פי"א) כתב שאין מברכים על נטילת ידים באחרונה, מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה, כדאיתא במסכת (חולין דף ק"ה) מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה, ומפני מה אמרו מים אחרונים חובה שמלח סדומית יש שמשמא את העינים, ודברים שהם משום סכנה אין מברכים עליהם. הא למה זה דומה למי שסינן את המים בלילה מפני סכנת עלוקה ואח"כ שתה, שאינו מברך וצונו לסנן את המים, וכן כל כיוצא בזה.

והקשו, האחרונים ממצות מעקה, שחייבה תורה משום סכנה, דכתיב בקרא "ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו", וא"כ למה מברכים על עשיית מעקה, מאי שנא ממים אחרונים שאין מברכים עליהם.

(יד) הפרי מגדים (מ"ז בפתחה להלכות נט"י, וכן בס"י קנ"ז) כתב לחלק בין מים אחרונים למצות מעקה, דבמעקה אף על פי שהוא משום סכנה אינו ברור שמא יארע שיפול הנופל, והוה מצות עשה ומשום הכי מברכים עליו, מה שאין כן היכא דשכיח וברי היזקא.

ובשו"ת קנאת סופרים (סימן מ"ב) תירץ, דדוקא בסכנה של עצמו לא שייך כ"כ ברכה, אבל במעקה שאינו עושה רק בשביל עצמו אלא גם בשביל אחרים יש לברך ע"ש. ועיין עוד בשו"ת ויצבר יוסף (סי' ט').

וכ"כ בספר פרי השדה (ח"ב דף ח') דעל כל דבר שהוא עושה מעצמו ולהציל עצמו מסכנה אין שייך לברך, וכמו שכתב הרמב"ם שמי שסינן המים ואח"כ שתה בלילה שאינו מברך וצונו לסנן המים, והטעם דמסכנה כל אדם מציל עצמו בלא ציווי הבורא, מה שאין כן מעקה שאע"פ שהוא להציל מסכנה מכל

זרוע דמותר להביא ס"ת אצל חולה לשמוע פרשת זכור, וכן פסק המ"ב (שם ס"ק מ"ו), וקשה מ"ט לא גזרו שמא יעבירנה ד"א ברה"ר.

אם לא ישמע בשבת ישמע בפורים

טז) ויש שתירצו, דהנה המג"א (סי' תרפ"ה סק"א) כתב ליישב מנהג העולם דבני הישובים שאין להם מנין לא באים למקום שיש מנין בשבת כדי שישמעו קריאת פרשת זכור בעשרה, דכתב בתה"ד דשמיעת פרשת זכור בעשרה עדיף ממקרא מגילה בזמנה, שלדעת רוב הפוסקים נקראת ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב הרא"ש דעשה דאורייתא לקרותן בעשרה.

וכתב המג"א לתרץ דאטו מי כתוב בתורה שיקראו דוקא בשבת זה, אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבית הכנסת והוא סמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, וא"כ כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא ידי חובתו, וכן הוא ברא"ם סי' ב' עכ"ד. אם כן כיון דאפשר לצאת יד"ח המצוה ביום אחר ולא דוקא בשבת. (וגם אפשר לצאת ולשמוע קה"ת בפרשת כי תצא) תו לא שייך החשש שמא יעבירנו.

אותה תחלה פעמיים ושלוש בינו לבין עצמו וא"כ כל הקורין בקיאת הן, דומיא למש"כ התוס' האי טעמא לגבי מילה שלא גזרו על מילה בשבת, משום דאין אדם מל אלא א"כ הוא בקי.

אמנם בהגהות תוס' חדשים (מגילה שם) תמה על התוס' יו"ט, דהא איכא למיחש שילך אצל חכם קודם זמן הקריאה ללמוד, והוא תירץ דשאני קריאת ס"ת דאינו אלא בצבור ורבים מדכרי אהדדי. ובאמת תירוץ זה כתב בס' מעשה רב (סימן קע"ה בפעולת שכיר בשם הגר"א), דהגזירה דרבה לא שייך אלא בחיובים המוטלים על כל יחיד ויחיד כמו שופר לולב ומגילה, אבל קריאת ס"ת שאם אין כאן מנין עשרה אין חיוב כלל על היחיד, ובדבר שאין החיוב רק על הרבים לא שייך הך גזירה, דרבים מדכרי אהדדי עי"ש, מבואר החילוק דבמצוה שאין חיוב על היחיד לא שייך גזירה זו.

ואולם כ"ז ניחא לגבי קה"ת בכל שבת דאינה חובה על היחיד רק על הרבים אם כן לא שייך הך גזירה, אבל לגבי קריאת פרשת זכור דהחיוב על כל יחיד ויחיד א"כ למה לא חששו שמא יעבירנה ד' אמות ברה"ר. ועיין עוד במג"א (סוף סי' קל"ה) שכ' בשם האור

שמיני מלשון שמן

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק אומר, שמיני עצרת הוא "השמן" (די אסענצינע) מכל השנה, וזהו "שמיני" לשון "שמן".

שמחתו גדולה כל כך שאי אפשר להכתב בתורה בפירוש

בדרך אפשר יש לומר טעם על מה שלא נזכר בפירוש בתורה לשמוח בשמיני עצרת, רק למדין זה מרבו דקרא, והיית אך שמח לרבות ליל ויום שמיני, ע"ד מה דאיתא בשם הרה"ק מראפשיץ, אשר במשה רבינו ע"ה לא נאמר בכל התורה שאכל רק לא אכלתי, כי אכילתו של משה רבינו היתה במעלה גדולה כ"כ, עד שלא יכול להכתב בתורה אכילתו כביכול, וכמו"כ הוא כאן, שהשמחה בשמ"ע היא גדולה כ"כ עד שכביכול לא יכולה להכתב בתורה. (מלבוש לשבת ויו"ט)